

АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМИ ДОСТОВІРНОСТІ ТА РЕЛЕВАНТНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Досліджено взаємозв'язки між організацією обліку та методикою аналізу. Обґрунтовано необхідність урахування елементів облікової політики при формуванні інформаційного забезпечення та реалізації результатів аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства.

Ключові слова: аналіз, етапи аналізу, інформаційне забезпечення, облікова політика, організація обліку.

З метою визначення основних тенденцій розвитку суб'єкта господарювання управлінський персонал та інші суб'єкти соціально-економічного середовища використовують різні за змістом аналітичні процедури, окремі з яких базуються на формульному розрахунку тенденцій розвитку економічної системи підприємства та використовують у власній основі ретроспективну, оперативну та перспективну економічну інформацію. Проведення економічного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства покликане оцінити здійсненні господарські операції з точки зору їх впливу на тенденції зміни величини господарських засобів, джерел їх утворення, доходів, витрат та фінансових результатів щодо надання інформації про ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість, рентабельність тощо. Специфічність економічного аналізу полягає в тому, що економічна інформація про роботу підприємства систематизується та узагальнюється в ході застосування аналітичних процедур та подається у форматі відносних показників, їх відхилень від нормативних значень, визначення впливу факторів (у т. ч. у числовому вираженні). Такий стан речей дозволяє використати релевантну інформацію економічними суб'єктами при прийнятті управлінських рішень.

Проте в пошуках прийнятної системи показників аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, їх нормативних значень на відповідність галузевій приналежності, формі власності, масштабам та видам діяльності підприємства дослідниками мало уваги звертається на достовірність та релевантність інформаційного забезпечення економічного аналізу, що призводить до використання первинних даних, які не відповідають економічному змісту процесів зміни господарських явищ, а є лише результатами правил оцінки та визнання об'єктів обліку в інформаційній системі підприємства. Зважаючи на це твердження, при проведенні економічного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства належного складу первинних даних – процес оцінки впливу облікової політики підприємства на оперативні дані, показники звітності, які слугують інформаційним забезпеченням при здійсненні аналітичних процедур.

Дослідженням проблеми достовірності та релевантності інформаційного забезпечення аналізу

фінансово-господарської діяльності підприємства, його взаємопов'язаності з іншими складовими інформаційної системи підприємства займалася низка український та зарубіжних вчених, зокрема: М. Бондар, О. Гвоздь, І. Лазаришина, Л. Г. Ліпич, С. З. Мошенський, О. В. Олійник, О. Фещенко, С. Шкарабан, Й. А. Шумпетер, Л. О. Ющишина та ін. Не применшуючи результатів, отриманих науковцями в ході проведених досліджень, вважаємо, що слід звернути увагу на необхідність здійснення подальших вивчень у частині підвищення достовірності та релевантності інформаційного забезпечення аналізу на основі врахування облікової політики при здійсненні аналітичних процедур.

Метою статті є розкриття взаємозв'язків між організацією обліку та системою економічного аналізу, обґрунтування наявності впливу облікової політики та необхідності його врахування при проведенні аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, що забезпечить підвищення рівня достовірності і релевантності інформаційного забезпечення в ході здійснення аналітичних процедур та результатів аналізу під час їх реалізації.

Сучасні методологічні та методичні підходи до аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств базуються на використанні різних методик. Існує велика кількість авторських розробок та методичних рекомендацій проведення аналітичних процедур, що офіційно затверджені [1-6], і, як результат, на думку окремих дослідників: «наслідком достатньої кількості рекомендацій зазвичай стає проблема вибору методики оцінки фінансового стану в тому або іншому випадку» [8].

Застосування аналітичних процедур щодо фінансово-господарської діяльності підприємства у своїй основі характеризується використанням певної методики аналізу та її інформаційного забезпечення, яке є продуктом функціонування системи бухгалтерського обліку. Дослідження інформаційного забезпечення аналізу – дослідження особливостей формування оперативних даних обліку та показників звітності є важливим етапом у методиці аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства. Тому, поряд із проблемами вибору адекватної системи аналітичних показників, їх порівняння з нормативами, необхідно враховувати проблеми облікової ідентифікації господарських процесів. Для підвищення

корисності результатів аналізу необхідно зважити на особливості організації обліку, а саме – на вибір та застосування елементів облікової політики.

Справедливим є твердження Й. А. Шумпетера відносно значення аналітичних процедур для оцінки тенденцій розвитку: «аналіз, економічний чи якийсь інший, ніколи не дає більше, ніж твердження про тенденції, що виявляються в спостережуваній системі. А вони ніколи не вказують нам, що буде з системою, а лише що було б, якби вони й далі діяли так само, як у період наших спостережень, і якби на процес не впливали інші чинники» [14, с. 86]. Проте, за умови забезпечення незмінності економічного середовища підприємства протягом декількох звітних періодів, застосування аналітичних процедур не надасть достовірної інформації про стан та перспективи розвитку суб'єкта господарювання у випадку, коли активно будуть змінюватися обрані до застосування методи оцінки та визнання об'єктів в обліку через їх властивості максимізувати або ж мінімізувати вартісне вираження об'єктів обліку в звітності підприємства.

Проблема врахування облікової політики при застосуванні аналітичних процедур, її вплив на результати аналізу є різними залежно від об'єктів аналізу. Її вирішення повинне забезпечуватися комплексним нівелюванням методологічних та методичних проблем аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства.

З метою отримання релевантної інформації за результатами проведеного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства необхідною умовою є використання достовірного масиву інформації, який б відповідав реальним економічним процесам усередині підприємства і не був б заангажований правилами формування даних в інформаційній системі (системі бухгалтерського обліку). У такому разі побудова інформаційної системи, системи бухгалтерського обліку, системи економічного аналізу та управління відповідали би єдиній меті, на що звертають увагу аналітики-теоретики і аналітики-практики: «метою інформаційної системи як складової економічної системи є підвищення ефективності управлінських рішень, які приймаються» [9, с. 203].

Проведені дослідження дають можливість виокремити низку проблем методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, а саме:

1) аналітичні процедури дають можливість оцінити тенденції розвитку досліджуваного об'єкта в майбутньому за умов стабільності економічного середовища, у якому функціонує об'єкт, що буває досить рідко;

2) значна кількість методик здійснення аналітичних процедур вимагає комплексного підходу у їх виборі, який повинен базуватися на оцінці специфіки фінансово-господарської діяльності підприємства, що гіпотетично може вплинути на якість аналітичної роботи;

3) групування неідентичних за економічним змістом інформаційних об'єктів при їх використанні у формульному розрахунку окремих показників, що створює оманливе бачення позитивних або ж негативних тенденцій стану (зміни) економічних явищ на підприємстві;

4) заангажованість масиву економічної інформації, що лежить в основі формульного розрахунку показників фінансового стану, специфікою облікового забезпечення (особливостями оцінки, визнання об'єктів

в обліку).

Тобто проблеми застосування аналітичних процедур, оцінки результатів такого застосування у процесі прийняття ефективних управлінських рішень, мають у своїй основі проблеми інформаційного та методичного характеру. Якщо проблеми методичного характеру певною мірою є явними, аналітики можуть застосовувати як загальноприйняті методики, так і методичні підходи до аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства власної розробки (при цьому можна застосовувати декілька методик), то проблеми інформаційного забезпечення вимагають від осіб, які здійснюють аналітичні процедури відповідних знань формування розрахункових даних аналітичних показників у системі бухгалтерського обліку підприємства.

Проаналізуємо розроблені органами державного управління методичні рекомендації з розрахунку окремих показників за різними напрямками функціонування економічної системи підприємства [1-6] щодо відображення в них якісних вимог до інформаційного забезпечення спрямованих на врахування впливу факторів облікової політики (табл. 1).

З інформації, що наведена в табл. 1, можна зробити висновок про відсутність якісних вимог до формування інформаційного забезпечення по визначених напрямках аналітичної роботи. У більшості випадків основними джерелами інформації при проведенні аналізу є фінансова та статистична звітність, і тільки в окремих випадках передбачене використання аналітичних даних, зокрема, щодо визначення рівня кредитоспроможності позичальників при формуванні та використанні банками резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями.

При здійсненні аналітичних процедур аналітики здебільшого використовують у якості інформаційного джерела фінансову звітність підприємства, що ставить під сумнів результати аналізу виходячи з того, що окремі форми звітності містять моментні показники. Зважаючи на це, результати аналізу фінансово-господарської діяльності є прийнятними для окремого, незначного за термінами відрізка часу. Так О. В. Олійник та С. З. Мошенський до проблем методики аналізу ліквідності та платоспроможності відносять статичність інформаційного забезпечення (показники розраховуються на підставі балансових даних, що характеризують майновий стан підприємства на певну дату і, відповідно, одномоментні) [10].

У ході проведення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства в переважній більшості використовуються загальновізанні методи аналізу: горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, аналіз із застосуванням коефіцієнтів. Проте, застосовуючи вище наведені методи, можна отримати результати зміни чи факту констатації відповідності нормативно-середньогалузевим значенням, які не розкривають економічний зміст господарських процесів, що відбулися на підприємстві. Наприклад, збільшення залишкової вартості основних засобів свідчить про позитивні тенденції в ході аналізу показників, що отримані при застосуванні горизонтального, вертикального чи коефіцієнтного аналізу. Цей стан речей не обов'язково досягається оновленням чи придбанням основних засобів, а можливий за рахунок проведення дооцінки чи вибору елементів облікової політики, які мінімізують розмір амортизаційних

відраховань. Таким чином, складається оманливе бачення підвищення ефективності використання матеріально-технічної бази, у той час, коли дані результати досягнуті в ході маніпуляцій обліковими інструментами в середині інформаційної системи підприємства.

Ситуація значно ускладнюється при застосуванні в якості інформаційного забезпечення аналізу даних про фінансові результати. Фінансові результати в системі бухгалтерського обліку – це показник, величина якого залежить від низки елементів облікової політики щодо оцінки та визнання доходів і витрат в обліку. Застосувавши закони теорії ймовірності (принцип

комбінаторики) визначено 47044800 варіантів величини фінансового результату підприємства залежно від облікової політики, які здійснюють вплив на цю економічну категорію винятково технічними обліковими процедурами [11, с. 51]. У ході порівняння показників рентабельності двох підприємств без належної оцінки обраних до застосування елементів облікової політики, що мінімізують чи максимізують величину фінансових результатів, можна отримати викривлені дані, що призведе до використання недостовірної інформації при прийнятті управлінських рішень.

Таблиця 1. Наявність якісних вимог до формування інформаційного забезпечення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства

Методичні рекомендації	Вимоги до формування інформаційного забезпечення
Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій	Наведено перелік джерел інформації для проведення аналізу (фінансова та статистична звітність), а також акцентовано увагу на необхідності використання деталізованої інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість
Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями	Наведено вимоги до кредитної документації (справи) боржника, яка містить: фінансову звітність, інформацію про надходження грошових коштів, дані про зобов'язання боржника тощо
Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій	Передбачено використання показників відповідних форм бухгалтерської звітності
Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства	Наведено перелік інформаційно-організаційного забезпечення проведення аналізу, яке базується на засновницьких документах, фінансовій та статистичній звітності
Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації	Передбачено використання в якості інформаційного забезпечення аналізу тільки фінансову звітність
Методичні рекомендації щодо встановлення загрози виникнення податкового боргу та проведення аналізу фінансового стану підприємств, які звертаються до органів ДПС для розстрочення (відстрочення) податкових зобов'язань	Наведено тільки перелік основних та додаткових джерел інформації (фінансова, податкова та статистична звітність)

Окреслені проблеми дають змогу стверджувати про тісний зв'язок систем бухгалтерського обліку та економічного аналізу через вплив облікової політики на інформаційне забезпечення економічного аналізу і навпаки: «результати економічного аналізу впливають на формування управлінських рішень. На основі цих рішень можуть переглядатися норми (метод нарахування амортизації, списання запасів, створення резервів), закладені в обліковій політиці: спрощення числових показників; систематизацію та групування підбраної інформації» [10, с. 60]. І.Лазаришина та С.Шкарабан окреслюють цей взаємозв'язок через вплив функцій економічного аналізу (оцінювально-діагностична, пошукова, захисна) на вибір оптимальної облікової політики підприємства [13, с. 12].

Нагального вирішення потребує удосконалення методики аналізу фінансово-господарської діяльності шляхом уточнення його алгоритму на основі наявних взаємозв'язків між організацією обліку та методикою аналізу через підвищення достовірності та релевантності інформаційного забезпечення. Слід визнати, що лишень окремі економісти при характеристиці послідовності застосування аналітичних процедур до економічних процесів у господарській системі підприємства виокремлюють окремий етап у методиці аналізу – дослідження її інформаційного

забезпечення. Для підготовки масиву даних з метою розрахунку показників фінансового стану О.Фещенко акцентує увагу на необхідності: 1) дослідження складу та структури інформаційного забезпечення аналітичного процесу; 2) дослідження складу, структури та методики оцінки окремих статей фінансової звітності; 3) дослідження інформації, яка підлягає розкриттю у примітках до фінансової звітності [12, с. 51], що є безумовно правильним.

Удосконалення інформаційного забезпечення аналізу фінансово-господарської діяльності можливе за рахунок розширення меж аналітичності обліку господарських засобів, джерел їх утворення, доходів, витрат та фінансових результатів. Підставою для формування аналітичних рахунків обліку певних об'єктів можуть бути якісні вимоги у відборі первинних даних, що визначені обраною методикою аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства. Сформований масив облікових даних по окремих аналітичних рахунках може нівелювати вплив облікової політики на об'єкт, що аналізується, що тим самим сприятиме підвищенню достовірності інформаційного забезпечення.

З метою надання релевантної інформації за результатами проведеного аналізу для прийняття рішень економічними суб'єктами на етапі реалізації

матеріалів аналізу доцільно наводити інформацію про рівень впливу облікової політики на первинні дані, що аналізувалися в контексті максимізації або ж мінімізації їх величини, що забезпечить можливість порівняння результатів аналізу між підприємствами тощо.

Таким чином, на основі проведеного дослідження визначення проблем достовірності та релевантності інформаційного забезпечення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства можна окреслити такі важливі положення: 1) апіорі результати аналізу фінансово-господарської діяльності є обмеженими і не можуть повною мірою констатувати

позитивні чи негативні тенденції розвитку підприємства; 2) методики аналітичних процедур містять низку недоліків, зокрема це відсутність процедури поглибленої оцінки інформаційного забезпечення за низкою критеріїв; 3) в обов'язковому порядку окремим етапом алгоритму аналізу фінансово-господарської діяльності повинен стати етап дослідження інформаційного забезпечення в контексті визначення економічного змісту значень та змін даних, що аналізуються, вплив на них облікового інструментарію.

Список літератури

1. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій: Затверджено наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27 червня 1997 року № 81 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-97>.
2. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : Затверджено Постановою Правління Національного банку України від 25 січня 2012 року № 23 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12/page>.
3. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Затверджено наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23 лютого 1998 року № 22 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0214-98>.
4. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Затверджено Наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0014665-06>.
5. Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: положення, затверджено Наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26 січня 2001 року № 49/121 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0121-01>.
6. Методичні рекомендації щодо встановлення загрози виникнення податкового боргу та проведення аналізу фінансового стану підприємств, які звертаються до органів ДПС для розстрочення (відстрочення) податкових зобов'язань: Затверджено Наказом ДПА України від 11 лютого 2010 року № 72 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacij-shodo-vstanovlen-doc17675.html>.
7. Бондар М. Обліково-аналітична інформація в управлінні підприємницькою діяльністю / М. Бондар // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 13-16.
8. Гвоздь О. Методичне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства / О. Гвоздь // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин», 20-21 травня 2010 року. – Умань: Видавець «Сочинський», 2010. – Ч. 1. – С. 69-71.
9. Ліпич Л. Г. Бізнес-процеси та їх інформаційне забезпечення / Л. Г. Ліпич, Л. О. Ющишина // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №10. – С. 202-206.
10. Мошенський С. З. Економічний аналіз [підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / С. З. Мошенський, О. В. Олійник // За ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутиця. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2007. – 704 с.
11. Розвиток бухгалтерського обліку в контексті узгодження антагоністичних інтересів груп заінтересованих осіб [Текст] : монографія / І. В. Жиглей, В. І. Кузь, О. А. Лаговська, О. В. Олійник. – Чернівці: Технодрук, 2012. – 248 с.
12. Феценко О. Інформаційне та методичне забезпечення аналізу фінансового стану державних підприємств України / О. Феценко // Ринок цінних паперів України. – 2009. – № 1-2. – С. 49-62.
13. Шкарабан С. Характеристика функцій економічного аналізу в контексті управління суб'єктами господарювання / С. Шкарабан, І. Лазаришина // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 8. Ч. 1. – С. 10-12.
14. Шумпетер, Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. А. Шумпетер. ; Пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука. – К.: Основи, 1995. – 528 с.
15. Шумпетер Й. А. История экономического анализа / Й. А. Шумпетер. – СПб.: Питер-Дом, 2004. – 988 с.

РЕЗЮМЕ

Кузь Василий

Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия: проблемы достоверности и релевантности информационного обеспечения

Исследованы взаимосвязи между организацией учета и методикой анализа. Обоснована необходимость учета элементов учетной политики при формировании информационного обеспечения и реализации результатов анализа финансово-хозяйственной деятельности предприятия

RESUME

Kuz Vasyi

Analysis of company's financial and economic activities: issues of reliability and relevance of information support

The article elucidates the relationship between accounting and methods of analysis. The author proves the necessity of taking into consideration the elements of accounting policy in the process of generating information support and analysis of company's financial and economic activities.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013 р.